

1932 OCH 1952

Av professor *GUNNAR HECKSCHER*

DET är karakteristiskt för svensk politik, att vartannatårsvalen kasta sin skugga över snart sagt hela diskussionen. Knappt har man hunnit summera och granska resultatet av ett val, så står ett nytt för dörren. Så till vida är väljarnas inflytande mycket väl garanterat. Å andra sidan kan man med skäl fråga, om de få möjlighet att verkligen ta ställning till sakfrågorna. Så länge vi icke ha ett folkomröstningsinstitut — eller icke använda det vi ha — blir det tämligen schablonmässiga fraser som anses mest matnyttiga i det offentliga meningsutbytet. Valtaktiska hänsyn spela en helt dominerande roll, vilket i många fall utgör ett hot mot uppriktigheten i argumentationen. Perioden mitt emellan två valrörelser, sommaren udda årtal, är snart sagt den enda tidpunkt då de mera komplicerade sammanhangen i det politiska läget kunna tas upp till behandling utan att man behöver räkna med alltför stora avsiktliga missförstånd.

1952 ha tjugo år förflutit sedan den socialdemokratiska valseger, som i grund förändrade den svenska parlamentarismens karaktär. Den ministär som bildades 1932 var den första starka parlamentariska regeringen efter det slutliga demokratiska genombrottet. Med någon överdrift kan den sägas ha ägt bestånd under hela den följande perioden. Under alla omständigheter ha de krafter som fällde utslaget 1932 alltsedan dess varit bestämmande för det svenska samhällets utveckling; på gott och ont. En så långvarig socialdemokratisk styrelsetid är snart sagt enastående i världen, och både regering och opposition kunna vara ense om att Sverige i början av 1950-talet är ett påtagligt exempel på vad som i praktiken skall menas med samhällets omdaning i socialdemokratisk, om också icke i socialistisk riktning.

Många tecken tyda på att också 1952 års val komma att få avgörande betydelse. Det är då man skall få veta vad folkflertalet anser om resultatet av denna omdaning. Ända till 1950-talets början kunde den svenska socialdemokratien inkassera resultaten av den lyckosamma ekonomiska utveckling, som i viktiga hänseenden

berodde på omständigheter utanför de politiska organens kontroll och som var långt kommen redan när socialdemokratien kom till makten. Läget är numera ett annat. Man måste plötsligt ta ställning till en socialdemokratisk politik »under knapphetens kalla stjärna». Det ligger en viss poetisk rättvisa i att samma parti som tidigare tagit hedern av framgångar som ägt rum oberoende av dess insatser nu får bära hundhuvudet för åtskilligt som det saknat möjligheter att förhindra. Men på det stora hela taget är detta av mindre vikt. Det nuvarande ekonomiska läget är icke tillfälligt, och det saknar ingalunda samband med den tjugoåriga regeringens politik. Huvudsaken är att det skall visa sig, om det verkligen varit övertygelsen om den socialdemokratiska hushållningens egenvärde eller helt enkelt tillfredsställelsen över den allmänna välfärdshöjningen som förmått den svenska väljarkåren att bevara socialdemokratien vid makten.

Så långt kan man uttala sig med någon visshet. Men vad som verkligen kommer att hända är så gott som omöjligt att förutsäga, t. o. m. mera omöjligt än vad som i allmänhet gäller om en valutagång eller en framtida politisk situation. Vad som i det följande skall göras är därför endast att skissera upp några av de alternativ som hypotetiskt kunna anses föreligga och att på vissa punkter antyda deras närmare innebörd.

Om icke alla tecken slå fel måste 1952 års val äga rum i ett alltjämt bekymmersamt ekonomiskt läge. Det är naturligtvis tänkbart att den utrikespolitiska eller inrikespolitiska utvecklingen rentav blir så katastrofal, att våra nuvarande makthavare övervinna sin motvilja mot samlingsregering. I de flesta hänseenden skulle det vara just socialdemokratien som hade den största fördelen härav. Undantaget är väl egentligen bara förhållandet till kommunisterna, som måhända skulle skära en eller annan pipa i vassen (ehuru knappast alltför många) som följd av att den socialdemokratiska ledningen ginge in på samlingens väg. På det hela taget skulle det däremot säkerligen vara gynnsamt för denna att icke längre behöva vara ensam om ansvaret. Å andra sidan är det av olika skäl uppenbart att oppositionen icke skulle anse sig i stånd att säga nej. I det följande förutsättes att förslaget om samling i regeringen icke aktualiseras. Annars kan nästkommande valresultat icke bli utslagsgivande för en mera normal politisk situation. Men om socialdemokratien efter 1952 års vårriksdag alltjämt sitter kvar ensam i regeringsställning, står den inför en verkligt avgörande prövning, även om regeringen möjligen lyckas

lägga sin ekonomiska politik så att ett någorlunda hyggligt läge tillfälligtvis skapas under de ur dess (d. v. s. valrörelsens) synpunkt avgörande månaderna maj—september 1952.

En socialdemokratisk valseger i detta läge måste få vittgående verkningar. Den skulle innebära, att regeringspartiets grepp om valmanskåren är orubbligt starkt och snart sagt oberoende av den förda politikens resultat. Någon omsvängning i det politiska läget kan man då inte räkna med, förrän den långsiktiga strukturförändringen nått den punkt, där den s. k. arbetarklassen förlorat sitt avgörande inflytande och i strid mot det marxistiska schemat tvungits att ställa sig i jämbredd med de medelklassgrupper, vilkas betydelse just till följd av produktionsförhållanden ändrade karaktär blir större med varje årtionde. Det är sörjt för att träden icke växa upp i himmelen, men under vissa förhållanden växa de tyvärr ganska högt.

Ur parlamentarisk synpunkt betyder detta, att socialdemokratien efter en eventuell valseger 1952 kan inrätta sig för en långvarig fortsatt regeringstid. Vare sig herr Erlander i detta läge får hjälp av ett borgerligt stödparti eller ej, kommer han att kunna liksom Per Albin Hansson 1936 framträda med landsfaderliga anspråk, och i motsats mot denne kan han med rätt stor visshet antagas gå en bra bit på vägen mot en fullständig socialistisk tvångshushållning. Än mera utpräglad blir denna tendens, om kommunismen skulle återhämta sig och den socialdemokratiska ledningen i konkurrens med sina grannar »till vänster» ansåge sig tvungen att föra en extra radikal politik. Socialiseringar av centrala delar av näringslivet få ny aktualitet, och möjligheterna att åtminstone i någon ringa mån återställa en friare hushållning skjutas på en mycket oviss framtid. Sannolikt skärpes också tendensen att isolera vårt land från världens övriga demokratiska stater. Därtill kommer, att oppositionspartiernas möjligheter till fortsatt verksamhet bli beskurna. Dels måste man räkna med att besvikelsen över att inga resultat uppnåtts kan minska deras väljares och bidragsgivares aktivitet, dels kommer själva den fortsatta socialiseringen och ofriheten att försvåra all verkligt effektiv kritik av de makthavande.

Det skall icke förnekas, att det kanske just därför är mera tilltalande för oppositionen att räkna med det motsatta alternativet: borgerlig majoritet i andra kammaren efter 1952 års val. Det finns också andra skäl att främst diskutera en sådan möjlighet, bland annat den omständigheten att det i annat fall spelar mycket liten

roll vad den nuvarande demokratiska oppositionen tycker och tänker. Icke den borgerliga oppositionen utan det socialistiska regeringspartiet har anledning att överväga hur det skall gå att klara de ständigt återkommande ekonomiska kriser, som följa med en fortsatt socialistisk regim. Även en borgerlig valseger innefattar emellertid mycket allvarliga problem, ej minst ur parlamentarisk synpunkt.

Möjligheten av fortsatt rent socialdemokratiskt regemente, ehuru på kompromissens och icke på självhärlighetens grund, kan ej heller under denna förutsättning helt uteslutas. Socialdemokratien har kvar majoriteten i första kammaren, och man torde kunna utgå från att den alltjämt kommer att vara andra kammarens största parti.

Sannolikt skulle en socialdemokratisk regering i ett eller annat slags arbetsgemenskap med bondeförbundet förefalla som ett mycket lockande perspektiv för partiets moderata flygel och ej minst för kretsarna kring statsministern själv. Om bondeförbundet skulle känna sig tilltalat av arrangemanget, är mera diskutabelt. Det skulle kanske ha sina förespråkare bland annat inom SLU, men ej heller där synes man vara helt blind för riskerna med att förena bonderörelsens öde med en tillbakagående arbetarrörelse, ej minst ur folkpsykologisk synpunkt och med tanke på konkurrensen från de båda andra borgerliga partierna. Många tecken, ej minst uttalanden av herrar Hedlund och von Heland, tyda på att bondeförbundsledningen ansett sig kunna konstatera en betydande ovilja hos bönderna mot den socialdemokratiska politiken — större än 1948, då likväl motsvarande anbud avvisades. Erfarenheterna från 1936 äro icke heller odelat gynnsamma, och situationen vore 1952 avgjort sämre än både då och 1948. Inom folkpartiet åter hoppas vissa kretsar på en förnyad »vänstersamverkan», men hittills tyder intet på att Expressens linje i detta hänseende är partiets. I varje fall är dessutom socialdemokratiens inställning uppenbart ogynnsam. Endast i klar opposition mot regeringen kan folkpartiet ha hopp om fortsatt framgång, men det vore icke lätt att omedelbart därefter ge sig in i något slags organiserat samarbete — varken ur moralisk synpunkt eller med tanke på de sår som striden måste efterlämna. Samverkan mellan socialdemokraterna och högern förefaller utesluten. Återstår möjligheten av en socialdemokratisk minoritetsregering; men den skulle dra med sig förödmjukelser som icke vore lätta att bära efter så många års maktutövning. Till och med 1951 har det ibland knakat i majoritetens fogar, och

otåligheten från regeringens sida har varit stor inför sådana tendenser.

Nästa alternativ är en regering av mellanpartierna, eller av folkpartiet ensamt. Att bondeförbundet skulle ge sig in på en sådan koalition förefaller dock i nuvarande läge osannolikt. Vänskapen mellan herrar Hedlund och Ohlin gör icke intryck av att vara alltför stor. En ren folkpartiregering åter skulle snart nog få erfara att atmosfären förändrats sedan C. G. Ekmans dagar. Svenska folket har vant sig vid att uppställa krav på en fasthet i statsledningen, vilka en så utpräglad minoritetsregering icke skulle kunna motsvara. Därtill komma två andra omständigheter: dels att folkpartiledningen knappast kan räkna med någon större good-will i riksdagen utanför sitt eget parti, dels de förbättrade relationerna mellan å ena sidan socialdemokratien, å den andra högern och bondeförbundet. Under nutida förhållanden är samverkan i *särskilda frågor* dem emellan icke utesluten, vilket berövar folkpartiet möjligheten att räkna med »hoppande majoriteter» ens i andra kammaren. I spetsen för en sådan ministär skulle redan herr Ohlin snart nog finna tillvaron vara en börda, och än värre skulle läget bli för hans departementschefer, om dessa vore intresserade av att söka lösa en eller annan politisk fråga.

Högern och bondeförbundet skulle i och för sig knappast ha alltför svårt att samarbeta, vare sig i en koalitionsregering eller genom högerstöd åt en bondeförbundsregering. Likväl är det knappast troligt att en sådan parlamentarisk lösning vore acceptabel. En minoritetsregering medför i och för sig stora olägenheter, och en regering utan *båda* de största riksdagspartierna måste te sig olycklig för att icke säga orimlig i våra dagar.

Om man bortser från möjligheten av en expeditonsministär, som ju innebure ett slags bankruttförklaring för parlamentarismen, återstå därför endast två alternativ: samlingsregering och borgerlig koalition. Starka argument tala för det första av dessa. Det måste förenas med ökad rörelsefrihet för partierna i särskilda frågor, vilket skulle återge riksdagen något av dess förlorade betydelse. Det skulle bygga över motsättningen mellan kamrarna, som eljest måste vålla betydande svårigheter. Och det skulle ge ett synligt uttryck för den vilja till samarbete, som i grund och botten präglar hela den politiska stämningen i vårt land, i synnerhet i så svåra tider som de nuvarande. Om denna möjlighet till lösning av de problem som uppstå efter en eventuell borgerlig valseger likväl måste anses ha begränsad sannolikhet, är orsaken

en enda: socialdemokratiens väntade motstånd. 1951 kan regeringspartiet ännu ha taktisk fördel av att dela ansvaret med oppositionen, men gör det ändå inte. Är det då troligt att partiet efter en motgång följande år skulle avstå från att ställa sig vid sidan, reorganisera sina styrkor och inhösta fördelarna av att helt slippa ifrån ansvaret, när tillvaron blir som besvärligast? Man skulle gärna önska att så vore fallet och kunde gott betala priset av att låta en rad medlemmar av socialdemokratiens nästa generation få stanna vid köttgrytorna och fortsätta sin politiska skolning på statens bekostnad. Men det är lättare att hoppas på en sådan samarbetsvilja än att tro på den; åtminstone i den mån det är fråga om situationen omedelbart efter valen.

En allmän borgerlig koalitionsregering skulle få att kämpa med stora svårigheter. Den skulle icke ha majoritet i första kammaren, knappast ens i de gemensamma voteringarna. Den måste därför räkna med allvarliga nederlag, vilka skulle försvåra förverkligandet av dess program och kanske rentav sannolikt leda till förnyad regeringskris innan valperioden nått sitt slut. Den skulle sannolikt också möta allvarliga kriser på arbetsmarknaden, skärpta genom den markerade politiska motsättningen mellan borgerlighet och arbetarrörelse. Prognosen för en sådan regering vore icke mycket bättre än den som ställdes när Per Albin Hanssons ministär trädde till 1932.

Likväl finns det också poster på plus-sidan. En borgerlig koalitionsregering skulle åtminstone få tillfälle att lägga fram ett arbetsdugligt alternativ till socialdemokratien, även om förverkligandet skulle dröja. Den skulle i detta arbete utan allt tvivel kunna räkna på sympati och förståelse från stora delar av folket, även i motståndarpartiets led — ty det finns icke så få som rösta socialdemokratiskt av traditionella skäl utan att föredra socialdemokratisk politik framför borgerlig. Med ett ord: den skulle kunna lägga grunden till ett arbete på lång sikt för att bygga upp ett svenskt samhälle utan tvångshushållning och med nya utvecklingsmöjligheter. Därigenom skulle också bättre förutsättningar skapas för ett kommande samarbete på än bredare grundval.

Men förutsättningen härför är att borgerligheten har ett arbetsprogram. Det kan inte här bli fråga om att ens antyda hur detta i praktiken skulle ta sig ut. Det är en fråga för sig, som kräver inte ett utan många överväganden. Programarbetet fortgår dessutom redan i större eller mindre utsträckning inom vart och ett av de borgerliga partierna, liksom i viss mån under deras samarbete i

riksdagen. Ett glädjande tecken var den gemensamma försvarsmotionen vid årets riksdag — glädjande ej minst för högern, som alltid satt försvarsfrågan i främsta rummet. Detta arbete måste fullföljas med ökad intensitet under det år som stundar. Det kommer säkerligen att visa, att djupgående skillnader mellan de borgerliga partierna alltjämt kvarstå. Så är det, och så måste det vara: olikheterna ha sitt betydande värde. Tydligt är också, att polemik och debatt mellan de borgerliga inbördes varken kan eller bör undvikas. Så länge den fortgår i anständiga former stimulerar den var och en av dem till ökade insatser och kan utan svårighet förenas med medvetandet om att det finns andra, mera betydelsefulla motsättningar åt andra håll — lika väl som de demokratiska partierna över huvud ha anledning att bevara sin särprägel utan att för den skull glömma bort den gemensamma motsatsställningen till diktaturens förespråkare. Det är icke fråga om fusion, än mindre om självuppgivelse.

Men utan att underskatta olikheterna har man likväl rätt att konstatera, att de knappast äro större än att ett gemensamt positivt arbete dock kan komma till stånd. Bitterheten mellan de tre borgerliga partierna beror delvis på personliga förhållanden, delvis på lokala motsättningar, delvis på att vissa grupper av taktiska skäl överbetona och förstora olikheter som vid uppriktig eftertanke knappast kunna tillerkännas avgörande betydelse. En öppen diskussion om dessa frågor är nödvändig, om icke risken skall vara stor för att en eventuell seger kan bytas i säkert nederlag. Den kan och måste äga rum nu. Om ett år kan det vara för sent.